

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертационния труд

на Кристина Иванова Стоянова

докторант към катедра „Социално-икономическа география“ в
Геолого-географски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

на тема: **“Регионално развитие и райониране на България:
методология и управление“**

за присъждане на образователната и научната степен “доктор”
научна област 4. “Природни науки, математика и информатика”
професионално направление 4.4 “Науки за Земята”

Икономическа и социална география (Икономическа и социална
география на България. Райониране на България – Методологически
проблеми)

1. Данни за докторанта и докторантурата

Кристина Иванова Стоянова е завършила висшето си образование като бакалавър в специалност „География“ в Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Придобила е степен магистър по „Регионално развитие и управление“. Работи в сферата на държавното управление.

Необходимостта от обявяване на конкурс за докторант по Икономическа и социална география (Икономическа и социална география на България. Райониране на България – Методологически проблеми), заявена от катедра “Социално-икономическа география”, е регламентирана със заповед за зачисляване на Ректора на Университета РД20-267/29.01.2015 г.

Определена е темата на дисертационния труд и научния ръководител – проф. д-р Нено Стоянов Димов.

Положените докторантски минимума и задълженията на докторанта Кристина Иванова Стоянова, съгласно Правилника на Софийския

университет „Св. Климент Охридски“, доказват изпълнението на изискуемите ангажименти.

През март 2017 г. със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ е регламентирано прекъсването на докторантурата поради майчинство на докторантката. Кристина Стоянова е отчислена с право на защита на дисертационния труд – м. май 2019 г. Редовното ѝ обучение е възстановено с последваща заповед РД-947/20.06.2020.

Календарните и съдържателните научни изисквания към работата на докторантката са оценени положително с решение на катедрения съвет на катедра “Социално-икономическа география”.

С решение на Факултетния съвет на Геолого-географския факултет на СУ, Протокол № 7 от 16.06. 2020 Кристина Стоянова е предложена за насочване към официална защита.

На основание заповед на Ректора на Университета РД38-233/18.06.2020 г. е утвърден състав на научно жури.

По процедурата не са забелязани административни и други нарушения.

2. Данни за дисертацията и автореферата

В структурно отношение дисертационният труд в обем от 200 страници се състои от *Въведение*, *4 глави* и *Заклучение*. Той включва 172 страници основен текст, 7 страници библиография, 10 страници приложения, 3 страници списък на карти, картосхеми, таблици, графики и др. Основният текст е илюстриран от 20 картосхеми, 3 схеми, 5 графики и 8 таблици. Библиографската справка съдържа 102 заглавия, от които 15 – на латиница (в т.ч. 92 научни публикации и 10 нормативни и стратегически документа) и 9 интернет-адреса.

Представеният автореферат в обем от 56 страници е коректна редукция на дисертационния труд.

Във *Въведението* е обоснована актуалността на темата, свързана с проблема за интегралното райониране на геопространството на България през призмата на съвременното ѝ икономическо и демографско състояние и в контекста на съблюдаването на европейските стандарти. Твърде претенциозно е твърдението за липса на съвременни научни изследвания за динамиката, пространствената организация и промените в регионалните природно-социални структури на България.

Направената уговорка за различие между понятията територия и пространство не кореспондира с условното възприемане за синонимност между тях.

Следва да отбележим, че обектът се идентифицира със широкия клас от въпроси (комплексен проблем), които се обобщават като проблемен остров (обособено особено в общо) в развитието на съответната област или научно направление.

Предметът на изследване е конкретизация на обекта до разпознаване на негови отделни признаци, черти, свойства, елементи, функции и др., т.е. до единичното.

В този смисъл считам, че обектът и предметът на изследването са ясно и логично дефинирани.

Поставената за изпълнение основна цел – извършване на системно изследване, насочено към процеса на районообразуване, измерване на ефективността на формираните регионални интегрирани структури и обосноваване на подход за усъвършенстване на регионалната политика – е адекватна и кореспондира с предмета на изследването.

Въз основата на формулираната цел са изведени хипотетичните резултати, а обособяването на нова районна схема на националното геопространство се възприема като подпомагаща ефективната регионална политика.

Задачите на дисертационния труд са обособени в 4 основни групи. По същество тяхното формулиране дефинира същността на основните раздели (глави) на разработката.

Главната изследователска теза изтъква необходимостта от регионален анализ в две фази: познавателна (аналитична) и (планово-управленска).

За реализиране на целта на изследването като основен изследователски подход е възприет системния, в неговите аспекти. Това е защитимо, защото като методологично направление в географията основата му се свежда до разработването на методи за изследване и за конструиране на сложно-организираните обекти, т.е. системите от различен тип и различен йерархичен порядък. Предвид тематиката на изследването, използването на системния подход е реална необходимост, налагаща ролята му като системен анализ, изразяващ се в изследване на съществуващите системи, и, системен синтез, насочен към конструиране на нови системни структури и механизми за постигане на определена цел.

В хода на работата е видно прилагането им. Първият – при изследване на сложните социо-икономически системи, в които взаимодействията между съставните компоненти стабилизират системата в състояние на относително равновесие. Вторият – при характеристиката и анализа на хетерогенни системи с динамична същност и рискова перспектива по отношение на устойчивостта им.

Прилагането на конкретни методи е наложено и от географския подход, включващ анализи на основните географски характеристики на природната и социално-икономическата среда.

Първа глава има въвеждащ характер, подплатен с теоретико-методологична обосновка на изследването. В първата част от нея акцентът е върху изясняване същността на регионалността и неравенствата, на процесите, протичащи в резултат на тяхната корелация, и крайния продукт

от тяхната реализация. С оглед по-нататъшния ход на изследването от съществено значение е фиксирането и характеризирането на факторите и факторните зависимости за районообразуването и за териториалната организация на природно-социалните системи, за районната ефективност и справедливост.

Във втората част на първа глава се прави собствена интерпретация за същността на района/региона. Няма как да не отбележим влиянието на научния ръководител върху формирането на авторската теза, че: 1. географското райониране е винаги интегрално, че то е системен, йерархично организиран и динамичен процес; и, 2. Че е задължително прилагане на системния модел на географско изследване в двете му фази – познавателна и приложна.

Ако първата е наситена с философско-географско научно съдържание, то втората има практико-приложен и управленски характер.

Втора глава по същество представлява обективна пространствена демографско-социална и икономическа картина на България, където е „нарисуван“ 10-годишен период от нейния живот. В тази картина ясно изпъкват както отделни детайли, така и значими диспропорции. От териториална гледна точка те имат предимно меридионално изражение. Ясно изразена е диспропорцията по много икономически критерии и показатели по направлението север – юг (напр. БВП, иновационен потенциал, предприемачество, демографски ресурс и др.). Същевременно някои процеси имат ареален характер, водещ до нарастване на регионалната контрастност (напр. в социалните процеси, в транспортната осигуреност и др.).

В края на всяка част на втора глава са направени изводи, кореспондиращи с предходните характеристики и анализи. Те са подкрепени с картографски материал – карти, таблици и др., част от които са авторски.

В *трета глава* акцентът е поставен върху районообразуването като научнообоснован процес и териториалната организация на природно-социалните системи – като предмет на изследване.

Възприето е редополагане при анализа на субективно подбрани фактори за районогенезис, като: географско положение, природни фактори, екологични фактори, социални фактори, пространствена конфигурация на транспортните системи, управленско-политически решения, култура и пр. Тяхната непълнота и схематичната оценка на въздействието им върху районообразователния процес възприемам като слабост на дисертационния труд.

Сравнително подробно и аргументирано е изяснена районообразуващата роля на градските центрове. Изяснени са интензивните процеси на поляризация и тенденции към моноцентризъм по отношение на столицата София, незавидната роля на селата и на редица периферни територии.

Направената типологизация и класификация на районообразуващите фактори е интересно хрумване на автора. Същевременно, обаче, освен компилативния ѝ характер, относително субективно са определени и обосновани степените на влияние на предложените фактори.

Своеобразен „център“ на трета глава е подраздел 3.2. „Опит за очертаване на териториалния обхват и граници на интегрални природно-социални райони“. Презастраховката за съществуване на дифузни територии и опитът те да бъдат географски „оправдани“ прави 4-районната схема приемлива. Предвид динамиката на политическите и социално-икономическите процеси в България и в Европа сме склонни да се съгласим до известна степен с предложеното, отчитайки все пак отсъствието на културно-цивилизационния подход при районообразуването.

Направена е функционална обосновка, изтъкната е териториалната структура и специализация на предложените интегрални райони в България. Макар и в синтезиран вид, тя разкрива обективна картина за хоризонталния демографски и социално-икономическия облик на страната. Макар и верни, част от изводите в края на трета глава са много общи и декларативни.

Четвърта глава има завършващ и практико-приложен характер. В нея на критичен, но и субективен анализ, са подложени нормативни актове и документи, касаещи разглежданата проблематика. През призмата на науката география и с оглед системния подход е приложен собствен вариант с цел „приспособяването“ към оптималните изисквания, повишаване на районната ефективност и балансираното разпределение на резултатите от икономическото развитие. За тази цел докторантът Кристина Стоянова анализира значението на регионалните инструменти: икономика на мащаба, клъстери, кръгова икономика, интегрална районна (регионална) ефективност. Положителен момент в дисертационния труд е предлагането на собствен системен модел за управление на регионалното развитие, който би могъл да се възприеме като йерерхична картина (инструкция) на (за) действия и отговорности.

Заклучението е генерализиран извод на разработката, съответстващ на нейния дух и светогледа на автора.

Недостатък на дисертационния труд е относително малкия брой приложени научни източници, част от които имат фасаден характер.

3. Научни приноси

Като се абстрахирам от проявения уклон на места към икономизиране на изследването приемам научния характер на изводите след всяка глава на дисертационния труд, систематизирани в четири научни приноса. Приемам и самите научни приноси. Същите са в логична връзка със заявената цел и задачите на изследването.

Считам, че е целесъобразно включване на още един – пети принос:

5. Обосноваване на системен модел за управление и регионално развитие на България.

4. Публикации и участия в научни форуми

По темата на изследването са публикувани два доклада, изнесени на научни форуми в УНСС – София и СА „Д. Ценов“ – Свищов. С оглед профила на дисертацията и обучаващата научна структура ги възприемам като абсолютен минимален праг на научна защитимост на тезите на докторанта.

5. Заключение

Дисертационният труд е самостоятелно изследване на докторанта Кристина Иванова Стоянова. Направените забележки, както и спестените такива, не намаляват достойнствата му. Предложен в настоящия си вид същият е аргументация за сериозно научно изследване.

Това ми дава основание да предложа на научното жури да **присъди** на Кристина Иванова Стоянова образователната и научна степен **“доктор”** в научна област 4. “Природни науки, математика и информатика”, професионално направление 4.4 “Науки за Земята”, Икономическа и социална география (Икономическа и социална география на България. Райониране на България – Методологически проблеми).

Велико Търново

Проф. д.н. Атанас Дерменджиев

17.08.2020

